

Over 'Ver weg dichtbij'

door Jos de Roo

VER WEG DICHTBIJ is de titel die ik gaf aan de columns die Boeli van Leeuwen van 1951 tot 1954 schreef voor de Wereldomroep. Ik vond 28 van de in totaal 36 columns terug in het archief. Ze zijn om een aantal redenen uniek. Allereerst omdat ze speciaal en uitsluitend bestemd waren voor de mensen thuis op de Antillen, want ze werden alleen door de Caribische uitzending gebruikt. Vervolgens omdat ze zijn eerste originele proza zijn. Dan omdat in da vroege werk al alle motieven voorkomen die zijn verdere oeuvre beheersen. En tenslotte omdat de meeste van hoog niveau zijn. Het zou bij deze introductie te ver gaan om te laten zien hoe deze columns in zijn verdere oeuvre een rol spelen. Wie dat precies wil weten, kan terecht in de handelseditie van mijn proefschrift "Praatjes voor de West". Nu wil ik enkele fragmenten van Boeli's verhalen laten horen, zodat u een indruk krijgt van de kwaliteit ervan.

Een fragment uit de column 'Dertig jaar'.

Van mijn dertig jaren heb ik er precies vijftien op Curaçao doorgebracht en vijftien in Nederland. Er is onder mijn kennissen in Nederland niemand die beweert dat ik "verhollandst" ben. De eerste dertien jaren op Curaçao doorgebracht hebben me voor altijd tot een "Joew di Corsow" gestempeld. In mijn gedachten woonden we in mijn jeugd in een enorm groot huis met dikke muren; in en om dit huis leefden mensen die een indruk op mij gemaakt hebben, die ik nooit zal kunnen uitwissen.

De belangrijkste was onze "jaja", Telai, een grote vrouw, die twee kinderen tegelijk kon optillen en er een uur mee rond kon lopen. Zij had een breed en plat gezicht, dat overdag een zekere starre gereserveerdheid vertoonde, maar in de schemer ineens geheimzinnig en wijs opbloede. Vóór het slapen gaan heb ik bij haar mijn eerste lessen gehad in schoonheid: de sprookjes van Compa Nansi en Sja Tiger. Die oude verhalen van vader op zoon en van moeder op dochter overgedragen als een herinnering uit het oude continent en stamland vertelde zij als een volleerde toneelspeelster. Op het laatst was het stoepje voor ons huis bevolkt met deze dieren, die de samenleving der mensen zo getrouw tekenden.

Meer dan later op de Universiteit heb ik daar geleerd van het leven, van de spin, die slimme spirituele spin, die de omstandigheden steeds een slag voor was en het vertikte om met een lege maag naar bed te gaan.

In verhalen, zo zegt Boeli van Leeuwen, gaat het om geheimzinnigheid, wijsheid, waarheid en schoonheid. Ze moeten de samenleving getrouw tekenen en leren over het leven.

In het verhaal 'Cornees' voegt hij er nog aan toe: verhalen moeten vol mysterieuze symboliek zijn. Cornees is een oude ongeletterde wijze man, een figuur die later vaker in zijn werk voorkomt.

Ik zou U graag iets willen vertellen over een man, die in mijn jeugd een diepe indruk op me gemaakt heeft. Een eenvoudig mens, die nauwelijks kon lezen of schrijven en in zijn leven nooit een ander stukje van de aarde had gezien dan het eilandje Curaçao.

Toen ik een jongen van twaalf was, was hij al een man van ver over de zeventig. Hij heette Cornees en werkte als opzichter op de plantage Santa Marta, welke destijds aan mijn grootmoeder toebehoorde. Hij woonde in een van de hutjes in het dorp aan de voet van de heuvel, waarop het landhuis stond. [...] Zondags zadelde hij zijn ezeltje, deed een blauwe bril op en met een parapluie onder zijn linkerarm geklemd, reed hij naar de kerk. [...] Als hij dan terugkwam, stond ik al bij de deur van zijn huisje op hem te wachten. Ik hielp hem zijn zwarte ezel te ontzadelen en hij kapte voor mij met zijn machete een kokosvrucht open. Dan ging hij op de bank voor zijn hutje zitten, met zijn handen op de knieën en wachtte op mijn vragen. [...] Hij had een diepe en soepele intelligentie en wist veel van het leven, zonder zijn kennis uit een boek gestolen te hebben. [...].

Ik heb daar op het bankje met rode oren en een kloppend hart een schat aan volksverhalen van hem gehoord. Verhalen, héél oud en vol mysterieuze symboliek; vertelsels, die wel op Curaçao vorm hebben gevonden, maar waarvan de kern meegenomen was uit een ander land en van vader op zoon was overgeleverd. Tot heden geloof ik dat deze sprookjes, die hij mij toen vertelde, oneindig meer waarheid bevatten, dan het geraamte van nuchtere feiten, waarmee ik later op de scholen kennis zou maken.

De kunstopvatting die Van Leeuwen hier aanhangt, heeft hij niet uit de Europese schoolboeken, maar uit de Curacaose werkelijkheid. Dat is in een tijd dat het culturele kolonialisme de mode was, hoogst origineel. De uitwerking die hij geeft aan zijn stelling dat kunst maatschappelijk relevant moet zijn en de waarheid getrouw moet weergeven, is ook origineel. Hij vindt dat de poëzie en een absurde benadering van de werkelijkheid de waarheid duidelijker aan het licht brengen dan een normale benadering. In het volgende verhaal toont hij de absurditeit aan van de statige bankwereld.

Ik heb eens een vriend gehad die een baantje kreeg op een bank. Hij was een vreemde jongen die af en toe baantjes op banken aannam. Omdat het hem helemaal niets kon schelen of hij die job kreeg of niet, hebben ze hem meteen aangenomen en hem aan een lessenaar gezet met vele laadjes en vakken. In die laadjes zaten stapels papieren en boeken met cijfers, waar hij een halve dag verbijsterd tegenaan heeft zitten staren, af en toe met zijn rechterhand erin woelend. Tegen de middag nam hij een prullenmand tussen zijn knieën en begon alles waar maar een letter op stond te verscheuren. Af en toe begon hij te lezen: "Mijn Heren, naar aanleiding van de emissie dd. 12 dezer, waarbij wij 15 aandelen P F Q à conto hebben verkocht tegen pariteit etc." om de brief rillend te vernietigen.

Tegen vijf uur was zijn bureau leeg op één briefje na, dat door een zekere Marie geschreven was en waarin genoemde Marie Bertus verzekerde dat zij gisteravond, toen de maan door het raampje van haar slaapkamer naar binnen viel, zo zeer aan hem, mijn lieve schat, moest denken, dat zij de slaap niet kon vatten. Uit piëteit is het briefje toen door mijn vriend in de la teruggelegd. Drie dagen later stond mijn vriend bij de Directie, die hem ferm de hand schudde en hem bedankte voor de wijze, waarop hij de zaken had opgelost. "U hebt de zaak juist aangepakt," zei de Directeur, "zeer doortastend en energiek. Wij zullen u overplaatsen naar het filiaal in Groningen."

Later vroeg ik hem of er nooit iemand gespeurd had naar de documenten die hij zo geniaal aan de circulatie onttrokken had. "Zeker wel," grijnsde hij. Af en toe kwam er een nerveuze meneer vragen waar of de brief van de vijfde jl. was. Dan was het zaak om hem streng in het oog te vatten en te praten omtrent de boekhouding waarheen de brief gestuurd was of de afdeling wissels,

waar het document tijdelijk vertoefde. Nooit verzuimd moest worden om achteloos de directie in het verband te noemen. Een foto van één van de commissarissen op het bureau en een boek over het bankwezen in de middeleeuwen (in het Duits of Engels) ernaast moesten de genadeslag toedienen.

Het natuurlijk verzonnen verhaal over de vriend op de bank moet de absurditeit van de reële en statige bankwereld aantonen, waar status afhangt van schijn en procedures. Het enige dat werkelijk echt was, was het liefdesbriefje, waar de poëzie van het leven in doorklinkt. Dat was het waard bewaard te worden. Het is de tegenstelling tussen de echtheid van de poëzie tegenover de schijn van de maatschappij.

Ik heb u een paar voorbeelden gegeven van Van Leeuwens kunstopvatting die hij in zijn eerste verhalen formuleerde. Die opvatting is hij zijn hele leven trouw gebleven. Evenals de motieven die gaan over de aard van de Curaçaoënaar, het Curacaose landschap en de metafysische elementen. Dat klinkt allemaal hoogdravend, maar u hebt ongetwijfeld opgemerkt dat de verhaalfragmenten glashelder zijn.

Ik ben heel blij dat In de Knipscheer de vroegste verhalen van Boeli van Leeuwen nu uitgeeft. Het past in de veertigjarige traditie van de uitgeverij.

Bron: Uitgesproken voordracht op 3 september 2017 tijdens de jaarlijkse bijeenkomst van Uitgeverij In de Knipscheer in 'Podium Mozaïek' in Amsterdam ('The Twain Shall Meet').